

Янченко Тамара Василівна

ORCID 0000 0002 2967 0695

Доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та методики
викладання історії і суспільних дисциплін,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна) E-mail: tatyanchenko@gmail.com

ОСВІТА ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС

Мета статті – аналіз досвіду організації та змісту навчання дітей з інвалідністю у першій третині ХХ ст.

Методологія. Задля досягнення мети дослідження, результати якого викладені в статті, було використано такі загальнонаукові методи, як аналіз, синтез, узагальнення. Історико-компаративістський метод дав змогу здійснити оцінку феномена навчання дітей з інвалідністю в історико-педагогічному контексті, визначити особливості вітчизняного інклюзивної освіти. Наративний і герменевтичний методи забезпечили збір, опис і оцінку історико-педагогічних фактів, що стосуються освіти дітей з інвалідністю, поєднання їх у єдине ціле у певній послідовності, взаємозалежності й обумовленості, урахування суспільно-політичного контексту розвитку освіти у першій третині ХХ ст.

Наукова новизна. У статті проаналізовано та узагальнено питання організації спільного навчання різних дітей, що свідчить про розвиток інклюзивної освіти, та діяльності закладів спеціальної освіти в Україні в окреслений період.

Висновки. Аналіз історико-педагогічних джерел свідчить, що, попри відсутність спеціальної термінології, в педагогіці першої третини ХХ ст. існували процеси, які стосуються розвитку інклюзивного навчання та створення інклюзивного освітнього простору. Водночас у зазначений період існувала й система спеціальної освіти для дітей з інвалідністю. Історико-педагогічний досвід організації навчання, розвитку та соціального виховання дітей з інвалідністю заслуговує на подальше вивчення у контексті актуальних проблем сучасної педагогіки. Так, вартими уваги науковців і практиків, на нашу думку, є методики навчання, соціального виховання та розвитку дітей з вадами інтелектуального розвитку, а також дітей з відсутністю слуху та зору, розроблені українськими науковцями у 20-ті – першій половині 30-х років ХХ ст.

Ключові слова: освіта, дитина, дитина з інвалідністю, «дефективна» дитина, інклюзивна освіта, спеціальна освіта.

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом реформування національної системи освіти залишається її орієнтація на імплементацію в діяльність закладів освіти принципів гуманізму, дитиноцентризму, дотримання рівних можливостей усіх дітей у навчанні та особистісному розвитку. В Законі України «Про освіту» (2017) зазначається, що в нашій державі «створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак» [2]. Одним із чинників реалізації такого завдання є критичне осмислення історико-педагогічного досвіду організації навчання різних категорій дітей. Це актуалізує науково-практичні запити щодо досліджень, присвячених генезі змісту, форм і методів навчання дітей з особливими освітніми потребами в Україні та в зарубіжних країнах. Як зазначає сучасний науковець В. Шевченко, «історія спеціальної освіти, як і будь-якої іншої науки – особлива сфера знань. Вона має формувати цілісне уявлення про закономірності становлення й розвитку цієї галузі педагогічної науки. Багато теоретичних проблем спеціальної освіти неможливо осмислити без врахування історії її розвитку та навчально-виховної практики» [5, с. 3].

Аналіз основних досліджень та публікацій. Питання розвитку освіти дітей з інвалідністю в історико-педагогічному контексті досліджуються у працях сучасних багатьох українських науковців, зокрема О. Сухомлинської, О. Міхна, О. Петренка, В. Шевченка та ін. Для висвітлення означених питань дослідники здебільшого застосовують персоналістичний підхід. Так, Н. Дічек охарактеризовано педагогічні ідеї та діяльність відомого вітчизняного педагога і психолога, який займався питаннями

навчання дітей з особливостями розвитку, І. Сікорського, В. Бондарем – А. Володимирського, І. Леонтєвою – О. Лазурського, І. Шпичак – В. Шмідт.

Мета статті полягає в аналізі досвіду організації та змісту навчання дітей з інвалідністю у першій третині ХХ ст.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження. Задля досягнення мети дослідження, результати якого викладені в статті, було використано такі загальнонаукові методи, як аналіз, синтез, узагальнення. Історико-компаративістський метод дав змогу здійснити оцінку феномена навчання дітей з інвалідністю в історико-педагогічному контексті, визначити особливості вітчизняного історико-педагогічного досвіду, порівняти історичні та сучасні тенденції розвитку інклюзивної освіти. Наративний і герменевтичний методи забезпечили збір, опис і оцінку історико-педагогічних фактів, що стосуються освіти дітей з інвалідністю, поєднання їх у єдине ціле у певній послідовності, взаємозалежності й обумовленості, урахування суспільно-політичного контексту розвитку освіти у першій третині ХХ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед, зазначимо, що для позначення дітей з особливими освітніми потребами в педагогічній теорії та практиці першої третини ХХ ст. використовувалися терміни «дефективні діти» або «важкі діти» [6; 7]. Обидва поняття вживалися як синонімічні та були предметом не тільки вивчення, а й посиленої практичної уваги з боку педагогіки [6, 336].

Видатний український учений, один із фундаторів української дефектології І. Соколянський (1889–1960) у статті «Нешастя чи суспільне злочинство?» (1921) порушив проблему необхідності освіти дітей з інвалідністю. Він наголошував на недостатній увазі суспільства до їхніх проблем та на потребі в організації їх навчання і зазначав: «Коли говоримо про людину – маємо на увазі людину нормальну, вільну від різних органічних та психічних забурень. Коли дбаємо про дитину, то так само, увага наша зосереджується виключно на дитині, тіло і душа котрої не ушкоджені. Наша увага поминає численні категорії дітей, життя котрих по старій термінології повне трагізму, повне колізій, повне прямо злочинної, нічим не виправдані до них неухважності з боку не тільки суспільства, але й представників науки» [4, 17]. Для позначення дітей з інвалідністю учений використовував термін «обтяжена вадами дитина»: «Обтяжена вадами дитина стає фактом перед глибоко засмученою родиною, перед байдужим суспільством, перед безпорадним педагогом, – фактом, що надмірно важким тягарем лягає на плечі всіх трьох. Обтяжена вадами дитина – нещасна дитина...» [4, 17]. Він виокремив такі категорії дітей з вадами розвитку: сліпі, глухонімі, сліпоглухонімі, «морально несталі», «некебетні та малокебетні», «фізично кволі та недужі» діти [4, 17–18].

На думку І. Соколянського, «нове суспільство», що почало будуватися після встановлення радянської влади, має займатися освітою дітей з вадами розвитку. «Нешастя сліпого, глухонімого, сліпоглухонімого, морально-несталого, безкебетного полягає зовсім не в тім, то він не чує, не бачить, не розуміє, що діється навкруг нього, а в тім, що сім не має до себе належної уваги, то він не має відповідних умов, аби позбутись цих вад або компенсувати їх розвоєм інших сторін своєї душі...» [4, 21].

Увага до проблем дітей з інвалідністю, їх освіти та розвитку посилилася у зв'язку з поширенням у зарубіжному та вітчизняному науково-педагогічному просторі ідей педології. Педологія – це біосоціальна інтегративна наука про закономірності та специфіку розвитку дитини, що обґрунтовує на основі їх знання й синтезу організацію та зміст виховання і навчання [7]. Особливої популярності педологія набула у Радянському Союзі у 20-ті – першій половині 30-х років ХХ ст.

З метою виділення дітей з інвалідністю з дитячого загалу використовувалися традиційні для педології дослідницькі техніки та методичні прийоми, передусім метод Біне – Симона для визначення рівня розумового розвитку. Затим застосовувалася низка методик залежно від типу дитячої «дефективності». Так, специфіка вивчення розумово відсталої дитини полягала у тому, що педологи звертали увагу на компенсаторні процеси у її розвитку і поведінці, оскільки «кожний дефект створює стимули для компенсації», що стає «реакцією організму на дефект». Тому педологи за допомогою спостережень, тестувань і бесід досліджували творчі здібності, моторну сферу та практичний інтелект (здатність до доцільної поведінки) розумово відсталих дітей [7, 169].

Значних результатів у дослідженні одного з типів важких дітей (сліпоглухонімих) досягли харківські педологи на чолі з І. Соколянським. Вони працювали в єдиному в СРСР будинку для сліпоглухонімих дітей, створеному у 1923 р. у Харкові, при якому була організована школа і спеціальна лабораторія. І. Соколянський і його група досліджували діяльність кори головного мозку, реакції організму, які можна спостерігати експериментальним шляхом, а також розробляли схеми листків лікарського, психологічного й педагогічного обстеження сліпоглухонімих дітей і методики їх навчання та виховання, що впроваджувалися у практику [7, 170].

Педологічний відбір «дефективних» дітей, окрім зазначених дуже помітних випадків (сліпота, глухонімота), здійснювався не перед їх вступом до школи, а вже у процесі їхнього навчання, що забезпечувало більшу об'єктивність такого відбору. Їх подальший розподіл у різні заклади освіти або групи залежав від типу розвитку і поведінки дитини, а не від окремих симптомів і дефектів [7, 145].

Педологи визнавали той факт, що більшість важких чи «дефективних» дітей можуть навчатися й виховуватися в умовах школи або дитячого будинку для нормальних дітей. Тому можна говорити про розвиток інклюзивного навчання та створення інклюзивного освітнього середовища в окреслений період. З цією метою при школах організовувалися допоміжні (так звані «полегшені») класи. У школах активізувалася педологічна робота щодо дослідження рівня розумового розвитку та психічних особливостей

таких дітей, об'єктивного обліку знань учнів, їх профорієнтації. Через школу завдяки педологічним консультаціям встановлювався зв'язок з сім'ями важких дітей, їхнім соціальним оточенням. Навчання та виховання іншої частини важких дітей відбувалося в закладах спеціальної освіти [7, 145–146].

Важливими умовами, що сприяли організації навчання, виховання та розвитку дітей з інвалідністю в закладах освіти різних типів, були співпраця між педагогом, педологом та лікарем і організація педологічних консультаційних кабінетів [7, 146].

У 20-ті – першій половині 30-х років в Україні, зокрема в Києві, Харкові, Чернігові, Полтаві, здійснювалися спроби спільного навчання «нормальних і сліпих» дітей [3, 62, 64]. Тому розглянемо досвід інклюзивного навчання дітей з вадами зору в Україні в окреслений період. Провідні завдання навчання дітей з вадами зору в звичайній школі полягали у формуванні у них здатності орієнтуватися у просторі та різноманітних трудових навичок. «Тренювання орієнтовних здібностей сліпого, чого раніш не було у програмі спеціальних шкіл, які готували сліпого іждевенця, – в новій школі повинно відігравати велику роль, бо нова школа повинна готувати з сліпого вільного, активного робітника, який би не був зв'язаний поводитирем. Цей традиційний поводитир сліпого повинен вийти з побуту сліпого, як непотрібна річ. Нову школу повинно просякати трудовими навичками» [3, 63].

Соціальне виховання дітей з вадами зору повинно було спиратися на ті ж принципи, що й соціальне виховання здорових дітей. Тому важливо щодо дитини з вадами зору «розбудити в ній гордість і людське достоїнство, розвинути загально-соціальні навички, втягнути її в оточення видючих людей, виховати її в дусі сучасного колективізму» [3, 63]. Для цього «сліпі діти повинні приймати участь в самоврядуванні, самообслуговуванні, в піонерроботі, мати зв'язки з суспільством, брати участь в соцзмаганні, самокритиці, повинні брати участь в суспільнокорисній роботі, в переведенні різних політичних кампаній» [3, 63–64].

Існували різні шляхи інтеграції дітей з вадами зору в інклюзивний освітній простір: «одна школа посилає дітей в нормальну школу, починаючи з молодих груп, друга – з старших, одна посилає до шкіл по одному учневі, друга – цілими групами, одна посилає в школи для видючих, друга – дітей видючих приймає до шкіл сліпих» [3, 64]. Більшість науковців і педагогів-практиків вважали, що потрібно спочатку підготувати дитину з вадами зору в спеціальній школі, а потім переводити її на навчання в звичайну школу. Для цього потрібно навчити таку дитину читати, писати, орієнтуватися у просторі, розвинути її здібності [3, 65].

Така система спільного навчання різних категорій дітей сприяла соціальній адаптації та соціалізації дітей з вадами зору, формуванню у здорових дітей емпатії, розуміння цінності усіх людей, усуненню «прірви» між різними дітьми. Так, фахівці зазначали: «Досвід Чернігівської школи, де протягом декількох років, сліпі діти виховуються разом з видючими в одному будинкові, за словами самих педагогів, що свідчать за доцільність такого виховання, – ще більш переконують нас в тому, що така система спільного виховання цілком можлива й матиме користь, як для сліпих, так і для видючих» [3, 66–67].

Характеризуючи діяльність трудових шкіл № 77 і № 80 м. Києва, у яких навчалися разом «нормальні та сліпі діти» (по 2 сліпі дитини у кожній школі), П. Мельников зазначав, що до дітей з вадами зору дуже добре ставилися вчителі та учні. Так, «за рік сумісної роботи з видючими, не було ні одного скарження з боку сліпих на те, що їх обіжають або знущаються з них видючі діти» [3, 68]. Налагодженню дружніх стосунків сприяли попередні підготовчі бесіди педагогів з учнями. «Можливо, що тут допомогла попередня підготовка керівників груп, які завчасно познайомили дітей з тим, що в їх школі будуть вчитися сліпі діти, що їх не треба обіжати, не треба висловлювати жалю з приводу їх сліпоти, не треба розпитувати, як вони себе почувають від того, що сліпі, не треба взагалі показувати свою перевагу, а ставитися до сліпих, як до кожного нормального учня» [3, 68]. Такі ж питання обговорювалися і під час проведення шкільних педагогічних рад. Учителів знайомили з методикою викладання різних навчальних предметів дітям з вадами зору. З метою забезпечення сприятливих умов організації спільного навчання у школи передавалися характеристики на сліпих учнів, у яких зазначалися особливості їх розумового розвитку, поведінки тощо.

Письмові завдання з арифметики, геометрії, української, російської та німецької мов та інших навчальних предметів сліпі учні виконували за системою Брайля. Тому вчителям потрібно було нею володіти або мати помічника, який би ці роботи розшифровував. На уроках фізики та природознавства, «помітивши, що сліпий мобілізує всі свої почуття для того, щоб зрозуміти суть того чи іншого фізичного досвіду й вивести з нього відповідний закон, викладач давав сліпому змогу перевірити досвід дотиком, нюхом або смаком. Ці прийоми особливо вживались при викладанні ботаніки. Звичайно, що були моменти, коли сліпому доводилось приймати дещо на віру (вчення про клітини), але ж таких моментів в багатьох випадках не можуть уникнути й видючі» [3, 73].

Після першого триместру спільного навчання було проведено анкетування серед сліпих дітей щодо їх перебування в звичайній трудовій школі. Усі опитані діти зазначили, що вони мають друзів серед здорових дітей; у школі існує взаємодопомога між учнями; сліпі діти беруть участь у іграх та в інших заходах, які проводяться в школі [3, 71].

Педагоги, які стали учасниками такого досвіду спільного навчання «здорових і сліпих дітей», зазначали, що воно сприяло кращому навчанню, вихованню, соціальному розвитку усіх дітей [3, 74].

Водночас в Україні у першій третині ХХ ст. розвивалася й спеціальна освіта, діяли школи для дітей з вадами розвитку. Упродовж 20-х років ХХ ст. кількість таких шкіл значно збільшилася. Так, Ф. Барун у статті «Чергові завдання установ освіти дефективного дитинства» (1933) зазначає, що у

1921 р. в Україні діяли 28 закладів освіти для дітей з вадами розвитку, у яких виховувалося 1154 учні, в 1932 р. – 76 таких закладів освіти із 8692 учнями. Серед них: 6 шкіл для сліпих дітей, 20 – для глухонімих і 50 – для дітей з вадами розумового розвитку [1, 90].

Основні проблеми, які необхідно було вирішити педагогам щодо удосконалення діяльності закладів освіти для дітей з вадами розвитку, були актуальними у контексті розвитку суспільства та освіти 30-х років ХХ ст. Але водночас деякі з цих завдань не втратили актуальності й сьогодні. Вони полягали в адаптації навчальних програм і методів навчання до можливостей, потреб і запитів дітей з інвалідністю; забезпеченні керівної ролі учителя в організації освітнього процесу в «закладах освіти дефективного дитинства»; організації колективних форм навчально-виховної роботи; урахуванні особливостей розвитку та поведінки «дефективних» дітей в освітньому процесі; дотриманні принципів наочності, системності, послідовності навчання, виховання та контролю за їх результатами; організації діяльності органів дитячого самоврядування в таких школах; політехнізації освіти, поєднанні загальної освіти з трудовою та професійною; організації гурткової роботи та охоплення нею дітей з інвалідністю; залученні їх до дитячого руху; налагодженні взаємодії школи та батьків учнів тощо [1, 91–92, 94–97].

Особлива увага в освіті, зокрема й у спеціальній, у зазначений період приділялася використанню активних методів навчання, що сприяють формуванню особистості дитини. Перед педагогами ставилося завдання «розвивати нові активні методи, які сприяють вихованню ініціативних і свідомих будівників соціалізму в установах дефективного дитинства» [1, 95].

Порушувалися й питання про подальше збільшення кількості закладів освіти для дітей з вадами розвитку та запровадження обов'язкового навчання для них «аби жодна дитина, що має той чи той дефект (розумовий чи фізичний) не залишилась поза вихованням тієї чи тієї установи для дефективного дитинства» [1, 92]. Для реалізації завдання про обов'язкове навчання дітей з інвалідністю планувалося відкривати «інтернатні та екстернатні заклади, окремі групи при школах для нормальних дітей, дитячі садки, спрощені ФЗУ» [1, 92] (фабрично-заводські училища, тобто заклади професійної освіти).

Важливими для організації навчання, виховання та розвитку дітей з інвалідністю були й питання про професійну підготовку педагогів, матеріальне забезпечення закладів освіти та розробку методичних засад їхньої діяльності. Зверталася увага на професійні знання, вміння, досвід і педагогічну культуру вчителів у закладах освіти для дітей з інвалідністю як позитивні чинники у їх навчанні, вихованні та розвитку, оскільки «за міцним керівництвом педагога мусить розвиватися самодіяльність дитини, уміння самостійно працювати над книгою, в лабораторії, в робочій кімнаті» [1, 95–97].

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Отже, аналіз історико-педагогічних джерел свідчить, що, попри відсутність спеціальної термінології, в педагогіці першої третини ХХ ст. існували процеси, які стосуються розвитку інклюзивного навчання та створення інклюзивного освітнього простору. Водночас у зазначений період існувала й система спеціальної освіти для дітей з інвалідністю. Історико-педагогічний досвід організації навчання, розвитку та соціального виховання дітей з інвалідністю заслуговує на подальше вивчення у контексті актуальних проблем сучасної педагогіки. Так, вартими уваги науковців і практиків, на нашу думку, є методики навчання, соціального виховання та розвитку дітей з вадами інтелектуального розвитку, а також дітей з відсутністю слуху та зору, розроблені українськими науковцями у 20-ті – першій половині 30-х років ХХ ст.

References

1. Барун Ф. Чергові завдання установ освіти дефективного дитинства. *Освіта дітей з інвалідністю: педагогічна преса про вітчизняний та зарубіжний досвід (кінець ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.)* / укладач : О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська. Вінниця: Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2021. С. 88–98.
Barun, F. (2021). Chervohi zavdannia ustanov osvity defektyvnoho dytynstva [The next tasks of educational institutions of defective childhood]. *Osvita ditei z invalidnistiu: pedahohichna presa pro vitchyzniansyi ta zarubizhnyi dosvid (kinets XIX – 30-ti rr. XX st.) – Education of children with disabilities: pedagogical press about domestic and foreign experience (end of the 19th – 30s of the 20th century)* / ukladach: O. P. Mikhno; nauk. konsultant O. V. Sukhomlynska. Vinnytsia, Ukraine: Vydavets FOP Kushnir Yu. V.
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 30.01.2022).
Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «About education»]. (2017). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia 30.01.2022).
3. Мельников П. Спільне навчання сліпих з видючими (Досвід трудшкіл м. Києва). *Освіта дітей з інвалідністю: педагогічна преса про вітчизняний та зарубіжний досвід (кінець ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.)* / укладач: О. Міхно ; наук. консультант О.В. Сухомлинська. Вінниця: Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2021. С. 62–74.
Melnykov, P. (2021). Spilne navchannia slipykh z vydiuchymy (Dosvid trudshkil m. Kyieva) [Joint training of the blind with the sighted (Experience of labor schools in Kyiv)]. *Osvita ditei z invalidnistiu: pedahohichna presa pro vitchyzniansyi ta zarubizhnyi dosvid (kinets XIX – 30-ti rr. XX st.) – Education of children with disabilities: pedagogical press about domestic and foreign experience (end of the 19th – 30s of the 20th century)* / ukladach: O. P. Mikhno; nauk. konsultant O. V. Sukhomlynska. Vinnytsia, Ukraine: Vydavets FOP Kushnir Yu. V.
4. Соколянський І. Нещастя чи суспільне злочинство? *Освіта дітей з інвалідністю: педагогічна преса про вітчизняний та зарубіжний досвід (кінець ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.)* / укладач : О. П. Міхно ; наук. консультант О. В. Сухомлинська. Вінниця : Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2021. С. 17–22.

- Sokolianskyi, I. (2021) Neshchastia chy suspilne zlochynstvo? [Misfortune or social crime?]. *Osvita ditei z invalidnistiu: pedahohichna presa pro vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid (kinets XIX – 30-ti rr. XX st.) – Education of children with disabilities: pedagogical press about domestic and foreign experience (end of the 19th – 30s of the 20th century)* / ukladach: O. P. Mikhno; nauk. konsultant O. V. Sukhomlynska. Vinnytsia, Ukraine: Vydavets FOP Kushnir Yu.V.
5. Шевченко В. М. Передмова. *Освіта дітей з інвалідністю: педагогічна преса про вітчизняний та зарубіжний досвід (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.)* / укладач: О. П. Міхно; наук. консультант О. В. Сухомлинська. Вінниця : Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2021. С. 3–5.
Shevchenko, V. M. (2021) Peredmova [Preface]. *Osvita ditei z invalidnistiu: pedahohichna presa pro vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid (kinets XIX – 30-ti rr. XX st.) – Education of children with disabilities: pedagogical press about domestic and foreign experience (end of the 19th – 30s of the 20th century)* / ukladach: O. P. Mikhno; nauk. konsultant O. V. Sukhomlynska. Vinnytsia, Ukraine: Vydavets FOP Kushnir Yu. V.
7. Янченко Т. В. Педологія важкого дитинства у сучасних вимірах толерантності. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 335–341.
Yanchenko, T. V. (2014). Pedolohiia vazhkoho dytynstva u suchasnykh vymirakh tolerantnosti. [The pedology of difficult childhood in modern dimensions of tolerance]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Serii: Pedahohichni nauky – Scientific Bulletin of V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University. Series: Pedagogical sciences*. Issue 3, 335–341.
7. Янченко Т. В. Педологія в Україні та зарубіжжі: теорія та практика: монографія / науковий редактор О. В. Сухомлинська. Чернігів: Десна Поліграф, 2016. 448 с.
Yanchenko, T. V. (2016). Pedolohiia v Ukraini ta zarubizhzhii: teoriia ta praktyka [Pedology in Ukraine and abroad: theory and practice]: monohrafiia / naukovyi redaktor O. V. Sukhomlynska. Chernihiv, Ukraine: Desna Polihraf.

Yanchenko Tamara

ORCID 0000 0002 2967 0695

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Pedagogy and Methods of Teaching
History and Social Disciplines Department,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Collegium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail:tamyanchenko@gmail.com

EDUCATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES: HISTORICAL AND PEDAGOGICAL DISCOURSE

The purpose of the article is to analyze the experience of the organization and content of education of children with disabilities in the first third of the twentieth century.

Methodology. In order to achieve the goal of the research, the results of which are presented in the article, such general scientific methods as analysis, synthesis, generalization were used. The historical-comparative method made it possible to assess the phenomenon of teaching children with disabilities in the historical and pedagogical context, to determine the features of domestic historical and pedagogical experience, to compare historical and current trends in inclusive education. Narrative and hermeneutic methods provided the collection, description and evaluation of historical and pedagogical facts concerning the education of children with disabilities, combining them into a single sequence, interdependence and conditionality, taking into account the socio-political context of education in the first third of the twentieth century.

Scientific novelty. The article analyzes and summarizes the organization of joint education of different children, which indicates the development of inclusive education, and the activities of special education institutions in Ukraine in the outlined period.

Conclusions. Analysis of historical and pedagogical sources shows that, despite the lack of special terminology, in the pedagogy of the first third of the twentieth century there were processes related to the development of inclusive education and the creation of inclusive educational space. At the same time, during this period there was a system of special education for children with disabilities. Historical and pedagogical experience in the organization of education, development and social education of children with disabilities deserves further study in the context of current issues of modern pedagogy. Thus, in our opinion, the methods of teaching, social education and development of children with intellectual disabilities, as well as children with hearing and visual impairments, developed by Ukrainian scientists in the 20-th – first half of the 30-th of the twentieth century, are worthy of attention of scientists and practitioners.

Key words: education, child, child with disabilities, «defective» child, inclusive education, special education.

Стаття надійшла до редакції: 20.04.2022

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Тимошко Г. М.**